

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI

AP SŁUPSK

POCZĄTKI POLSKOJĘZYCZNEJ PRASY KATOLICKIEJ W STANACH ZJEDNOCZONYCH (DO ROKU 1890)

Masowy napływ emigracji ekonomicznej m.in. z ziem polskich spowodował znaczne przeobrażenia w Stanach Zjednoczonych. Każda z przybywających na kontynent amerykański grup etnicznych rozpoczynała swoją egzystencję od próby odtworzenia znanych im dotychczas instytucji, najczęściej parafii¹. W ten sposób podejmowane działania przez przybyszów z ziem polskich scharakteryzował Mieczysław Haiman:

Założenie parafii było najważniejszym fundamentem każdej osady polskiej², jakie zaczynały wyrastać jak grzyby po deszczu na wielkich połaciach Ameryki. Gdziekolwiek osiadła garstka Polaków, tam przede wszystkim starano się o sprowadzenie księdza polskiego. Lud chętnie ponosił najcięższe nawet trudy, byle tylko mógł modlić się w swym własnym kościele, słyszeć polskie słowo Boże i śpiewać pieśni nabożne, przywiezione z Ojczyzny. Z przybyciem kapłana życie polskie zwykle rozrastało się szybko. Z ofiar wychodźców powstawał przede wszystkim kościółek, [...] potem szkołka parafialna. Kapłan polski stawał się nie tylko duchownym przewodnikiem, ale i nauczycielem, pośrednikiem wśród nowego otoczenia, a często wodzem całego życia parafii. Za jego zwykle radą tworzyły się towarzystwa, które uczyły lud pomagać sobie wzajemnie. On zwykle pierwszy mówił ludowi o obowiązkach względem przybranej ojczyzny i rozdmuchiwał iskrę miłości do starej ojczyzny w sercach wychodźców. Często też pomagał parafianom do zdobycia dobrobytu³.

Organizowane na bazie lokalnych społeczności polskie parafie zawdzięczały swoje funkcjonowanie polskim kapłanom i siostram zakonnym⁴. Nie inaczej rela-

¹ A. Brożek, *Polonia amerykańska 1854-1939*, Warszawa 1977, s. 43.

² Cytaty z zachowaniem stylu, składni i ortografii.

³ M. Haiman, *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce 1873-1948*, Chicago 1948, s. 18-19. Por. S. Zahajkiewicz, *Księża i parafie polskie w Stanach Zjednoczonych Pół. Am.*, Chicago 1897, s. 5; F. Stasik, *Polska emigracja polityczna w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1831-1864*, Warszawa 1973, s. 96.

⁴ A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie (1870-1892)*, [w:] *Prasa polska w latach 1864-1918*, red. J. Łojek, Warszawa 1976, s. 218; A. Wałaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja – para-*

cjonował osiedlanie się naszych rodaków w Stanach Zjednoczonych Henryk Sienkiewicz: „Ludność polska [...] jest po większej części skupiona w mniejsze lub większe grupy, albowiem chłopci poznańscy, śląscy i galicyjscy, przybywający tu zwykle pod wodzą księży, trzymają się ich stale, powierzając im wybór gruntów na osadę, prowadzenie spraw, kościół i szkołę. Stąd powstają osady wiejskie czysto polskie, których ognisko stanowi kościół”⁵.

Warunki zatem, wśród których znaleźli się w obcym środowisku imigranci, ich rozproszenie po licznych osadach, wywoływały potrzebę wzajemnej łączności. Polacy przybywający do Ameryki potrzebowali wówczas przede wszystkim informacji o tym, co dzieje się na świecie, w Polsce i Ameryce. Zdaniem Henryka Nagiela: „Masa ta, szczerze z głębi duszy religijna, a zresztą w stosunkach parafialnych i przy polskiej świątyni znajdująca pierwszą opiekę i węzły organizacji, potrzebowała organów, które by przede wszystkim szanowały jej przekonania”⁶. To zamknięcie się we własnym środowisku – jak stwierdził Wojciech Chojnacki – sprzyjało szybkiemu powstawaniu prasy etnicznej⁷. Badacze imigracji w potrzebach łączności widzą genezę prasy środowiska imigracyjnego⁸. Jak wskazywał Henryk Nagiel, prasa emigracyjna była: „środkiem porozumienia się i wypowiedzenia sobie pewnej liczby prawd mniej lub więcej ostrych, środkiem propagandy swych idei, miejscem walk”⁹.

Rola prasy polonijnej w dziele scalania Polonii amerykańskiej była doniosła. Słowo drukowane stanowiło jeden ze środków oddziaływania na umysły szerokich rzesz wychodźców polskich¹⁰. W nurcie prasy polskojęzycznej ważną rolę odgrywały czasopisma o charakterze religijnym wydawane za granicą przez osoby (duszpasterzy) i instytucje (parafie, zgromadzenia zakonne)¹¹. Skierowane one były do środowisk polonijnych oraz czytelników w kraju i wydawane z zamiarem kształtowania opinii

fie polonijne w USA (1854-1930), „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2015, z. 1 (155), s. 14, 19.

⁵ H. Sienkiewicz, *Listy z podróży do Ameryki*, t. 2, Warszawa 1950, s. 262.

⁶ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce i jego 30-letnie dzieje*, Chicago 1894, s. 21.

⁷ W. Chojnacki, *Czytelnictwo, piśmiennictwo i działalność wydawnicza polskiej grupy etnicznej w USA w latach 1870-1939*, „Przegląd Polonijny” 1980, z. 2, s. 116.

⁸ W. Kruszka, *Historia polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. IV, Milwaukee 1905, s. 30; J. Skrzypek, *Początki czasopiśmiennictwa polskiego w Stanach Zjednoczonych (1841-1884)*, „Problemy Polonii Zagranicznej”, t. 1, 1960, s. 155-186; A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 153.

⁹ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 7-8.

¹⁰ S. Włoszczewski, *Polonia amerykańska. Szkice historyczne i socjologiczne. Wstęp: Mieczysław Fudali*, Warszawa 1971, s. 106; D. Kiper, *Stan i potrzeby badań nad prasą Polonii amerykańskiej przełomu XIX i XX wieku*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2013, 5-6, s. 317.

¹¹ B. Leś, *Kościół w procesie asymilacji Polonii amerykańskiej. Przemiany funkcji polonijnych instytucji i organizacji religijnych w środowisku Polonii chicagowskiej*, Wrocław 1981, s. 98. Autorka wskazuje, że prasa katolicka w Stanach Zjednoczonych występuje w trzech zasadniczych formach: 1) jako prasa *sensu stricto* religijna ze względu na to, że założycielami, autorytetem władzy są księża lub zakony, a cele i zadania mają również charakter religijny; 2) jako katolickie ze względu na założycieli i autorytet władzy, choć cele i zadania mają charakter świecki; 3) jako katolickie, ale tylko ze względu na nawiązywanie do tradycji katolickich, ponieważ założycielami i autorytetem są ludzie świeccy, a cele i zadania mają również charakter świecki.

międzynarodowej o sprawach polskich. Do ich zadań należało także kształtowanie wiary i moralności, propagowanie apostołstwa świeckich w dziełach misyjnych i charytatywnych oraz informowanie o bieżących wydarzeniach w Kościele i na świecie¹².

Pierwszym pismem polskim w Ameryce było „Echo z Polski” (późniejsze „Echo Polskie”) wydawane od 1 czerwca 1863 r. w Nowym Jorku. Wychodziło ono w drukarni Philipa L. Schriftgiessera – żydowskiego uchodźcy politycznego z Polski, redagowane zaś było przez Romana J. Jaworowskiego – sekretarza Komitetu Centralnego Polskiego w Stanach Zjednoczonych. Periodyk koncentrował się na sprawach powstania styczniowego i miał stosunkowo niewielki zasięg odbiorców wśród Polonii¹³. Sprawy lokalne podejmował, o ile wiązały się one ze sprawą walki w ojczyźnie. Pismo upadło w pierwszej połowie 1865 roku¹⁴.

Z chwilą zawieszenia „Echa”, czyli od połowy 1865 aż do lutego 1870 r. nie ma żadnych pewnych wiadomości o istnieniu jakiegokolwiek prasy polskiej na terenie USA¹⁵. W kolejnych latach emigracja polska, złożona z jednostek przedsiębiorczych, podejmowała pewne działania w celu powołania własnej gazety, a ściślej rzecz ujmując – inicjowali je duszpasterze polscy. Pionierami byli ojcowie jezuitów¹⁶. Nowy organ prasowy „Orzeł Polski”¹⁷ ukazał się 22 lutego 1870 r. w osadzie Washington (stan Missouri, pow. Franklin) właśnie z inicjatywy jezuita Aleksandra Matauscha¹⁸. Pismo na swoich łamach zamieszczało przedruki z Polski, wiadomości, korespondencje

¹² R. Nir, *Polonijne czasopisma religijne*, „Encyklopedia Katolicka” 2011, 15, kol. 1138.

¹³ W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 5, 35-36; A. Paczkowski, *Prasa polonijna w latach 1870-1939. Zarys problematyki*, Warszawa 1977, s. 27-28; G. Babiński, *Prasa polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, [w:] *Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz i T. Gromada, Wrocław 1988, s. 247.

¹⁴ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 8-9, 31-36; S. Włoszczewski, *Polonia amerykańska...*, s. 95.

¹⁵ W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 37; A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 153.

¹⁶ *Burzliwe lata Polonii amerykańskiej. Wspomnienia i listy misjonarzy jezuitów 1864-1913*, zebrał i oprac. L. Grzebień SJ, Kraków 1983 (passim); W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 37.

¹⁷ K. Dopierała, *Orzeł Polski*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, T. 3: *K-O*, Toruń 2004, s. 484.

¹⁸ Matauszek (Matauszek, Mathaushek) Aleksander – urodził się 9 listopada 1835 r. w Słupi na Dolnym Śląsku. Do zakonu jezuitów wstąpił 24 lutego 1857 r. Od 1860 r. studiował filozofię w Starej Wsi k. Brzozowa, a od 1862 r. teologię w Tarnopolu. Dnia 3 września 1864 r. w Liege przyjął święcenia kapłańskie. Jeszcze tego samego roku wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie podjął posługę duszpasterską w Washington (stan Missouri) i w stanie Nebraska, organizując polskie osady i parafie w Franklin County, Clover-Bottom, Owensville, Sullivan. W osadzie polonijnej Kraków rozbudował kościół św. Gertrudy, zbudował szkołę, dom dla nauczycieli i plebanię, a w Polander (pow. Gasconde) kościół św. Józefa. Założył czasopismo „Orzeł Polski”, współpracował przy zakładaniu „Pielgrzyma”. Zmarł 18 grudnia 1907 r. w Cleveland (stan Michigan, USA). *Burzliwe lata Polonii amerykańskiej...*, s. 6, 254; K. Dopierała, *Matauszek (Matauszek, Mathaushek) Aleksander*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii...*, t. 3, s. 262; A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 23, przypis 67.

o emigrantach, towarzystwach, warunkach osadnictwa na terenie USA, anegdoty. Z dziesiątym numerem „Orla Polskiego” przeniesiono do osady św. Gertrudy (Kra-ków – stan Missouri). Oprócz Matauschka czasopismo redagowali Aleksander Szcze-pankiewicz (ex ksiądz pod pseud. Dr Sacconi) oraz czasowo Ignacy Wendziński, późniejszy redaktor „Przyjaciela Ludu” i „Zgody”, oficjalnego organu prasowego Związku Narodowego Polskiego. Dwudziesty czwarty numer pisma ukazał się w Union (siedziba powiatu Franklin). Od tego czasu periodyk wychodził dwa razy w tygodniu. Na skutek pożaru drukarni czasopismo 1 kwietnia 1872 r. przestało istnieć¹⁹.

Na miejsce „Orla Białego” powstały dwa pisma: „Pielgrzym” w Union (Mo) i „Swo-boda” w Nowym Jorku. Pierwszy numer „Pielgrzyma” ukazał się 29 marca 1872 r. w ramach spółki polsko-amerykańskiej, w której wydawano wcześniej „Orla”²⁰. Te dwa czasopisma polonijne zasilali swymi artykułami pierwsi polscy zmartwychwstań-cy w Ameryce. „Pielgrzym” był pierwszą inicjatywą wydawniczą pod ich egidą²¹.

Cały czas podejmowano wówczas próby zjednoczenia towarzystw polskich o róż-nym zabarwieniu ideowym i politycznym. Ze względu na trudności w znalezieniu consensusu między organizacjami kościelnymi ks. Teodor Gieryk²² wyszedł z inicja-tywą skonsolidowania stowarzyszeń o charakterze katolickim²³. W tym celu poroz-umiał się z Księżmi Zmartwychwstańcami, którzy wśród wychodźstwa polskiego w Chicago w tym czasie nadawali prym pracy duszpasterskiej²⁴ i których działania tak oceniał Adam Walaszek: „Cel zmartwychwstańców stanowiło uzyskanie jurys-dykcji nad całością polonijnego duszpasterstwa”²⁵. Myśl ks. Gieryka podjął brat ks. Wincentego Barzyńskiego CR²⁶ – Jan, który już wówczas przejął wydawnictwo

¹⁹ W. Kruszcza, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 37-39; J. Szymański, „Orzeł Polski”, „Ency-klopedia Katolicka” 2010, 14, kol. 874-875.

²⁰ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 44; A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyź-nie...*, s. 225.

²¹ B. Micewski CR, *Polonijna działalność Zmartwychwstańców*, [w:] *Działalność męskich zgro-madzeń zakonnych wśród Polonii*, red. ks. J. Bakalarz i in., Lublin 1982, s. 443.

²² Gieryk Teodor – urodził się ok. 1837 r. k. Kwidzyna. Był kapelanem wojskowym podczas woj-ny austriacko-pruskiej (1866). W 1872 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie w 1873 r. został proboszczem parafii św. Wojciecha w Detroit, Michigan. Współorganizował Zjednoczenie Polskie Rzymskokatolickie (opowiadał się za przyjmowaniem do Zjednoczenia wszystkich Pol-aków, nie tylko katolików). Od kwietnia 1875 do kwietnia 1876 r. był proboszczem w Rado-miu. Krótko przebywał w Berlinie (Wisconsin). Po czym osiadł na swojej farmie k. Radomia, nie biorąc udziału w życiu Polonii. Zmarł 3 października 1878 r. w Radomiu (Illinois). *Who's Who in Polish America*, red. F. Bolek, New York 1943, s. 127; M. Haiman, *Gieryk (Goerick, Gerecke) Teodor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków 1948-1958, s. 446-447.

²³ F. Stasik, *Polska emigracja polityczna...*, s. 107; A. Brożek, *Próby zjednoczenia Polonii amery-kańskiej i ich ideologie*, [w:] *Polonia amerykańska. Przeszłość...*, s. 151.

²⁴ B. Micewski, *Polonijna działalność Zmartwychwstańców...*, s. 426-427.

²⁵ A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 24.

²⁶ Kapłan Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa, CR zmartwychwsta-niec (pierwotne nazwisko Bara). Urodził się w 1838 r. w Sulisławicach k. Sandomierza. Syn Józefa i Marii z d. Sroczyńska. Uczył się w Tomaszowie Lubelskim, a następnie podjął studia w Seminarium Duchownym w Lublinie. Dnia 27 października 1861 r. przyjął święcenia kapłań-skie. Początkowo pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w Horodle i Zamościu, a następn-

„Orla Białego” i zamienił je w „Pielgrzyma”²⁷. Zostały wówczas podjęte działania zmierzające do zorganizowania Polonii amerykańskiej (przybierającej coraz bardziej masowy charakter) pod jednym sztandarem²⁸. Od samego początku na swoich łamach „Pielgrzym” – wbrew „Echu” i „Orłowi”, które niewiele troszczyły się o sprawy religijne – odwoływał się do katolicyzmu; w winiecie jednoznacznie deklarował: „Pismo katolickie, poświęcone ludowi katolickiemu w Ameryce”²⁹. Na łamach tej gazety od października 1873 r. Barzyński propagował wśród rodaków obronę wspólnych interesów i idee konsolidacji wychodźstwa. W porozumieniu z ks. Wincentym Barzyńskim ks. Gieryk zwołał „wszystkich świeckich i duchownych na konferencję”, która odbyła się w dniach 3-4 października 1873 r. w Detroit, Mi. Na zjeździe tym przyjęto zasady, według których miała się rozwijać polsko-katolicka organizacja w Ameryce. Głównym jej celem było złączenie wszystkich Polaków wiary katolickiej, podtrzymanie religii, mowy polskiej, tradycji narodowych i obrona własnych interesów w Stanach Zjednoczonych. Nowo powstałej organizacji nadano nazwę Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce. Hasłem przewodnim organizacji było „Bóg i Ojczyzna”, za zadania przyjęto: budowę kościołów i szkół polskich, utrzymanie religii, tradycji narodowych i religijnych, udzielanie wzajemnej pomocy, wspieranie wdów i sierot polskich, pomaganie narodowi polskiemu w jego dążeniu do wyzwolenia się z niewoli. Celem promowania powyż-

nie został proboszczem w Tomaszowie Lubelskim. Podczas powstania styczniowego był komisarzem okręgu i dostawcą broni (ukrywał się w reformatów i 10 miesięcy spędził w więzieniu) 1863-1864. W 1865 r. wyjechał do Paryża, a w 1866 r. złożył śluby zakonne u Zmartwychwstańców w Rzymie. We wrześniu 1866 r. udał się do Ameryki i 1 listopada tego samego roku podjął obowiązki duszpasterskie wśród rodaków w Panna Maria w Teksasie. Tam wybudował kościół i założył szkoły w San Antonio i okolicy; od 1874 r. był proboszczem parafii św. Stanisława Kostki w Chicago. Tam wybudował nowy kościół, plebanię, szkołę oraz założył bank parafialny, sierociniec, szpital i drukarnię. Sprowadził do Ameryki siostry nazaretanki. Był pierwszym prowincjałem Zgromadzenia Zmartwychwstańców w USA – 1898 r. W 1887 r. utworzył Spółkę Wydawnictwa Polskiego oraz powołał do życia tygodnik „Wiara i Ojczyzna”. Był wydawcą „Dziennika Chicagowskiego” 1890-1899 (ukazywał się do 1970 r.) oraz założycielem najstarszej średniej polskiej szkoły w USA – Kolegium św. Stanisława w Chicago (obecnie Weber High School) 1891 r. oraz nowego polsko-amerykańskiego Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek bł. Kingi w celu prowadzenia sierocińców i domów starców – 1898 r. Zorganizował wiele szkół powszechnych i zakładów dobroczynnych, ok. 50 bractw kościelnych i wiele polskich stowarzyszeń, m.in. Ligę Polską, Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie czy Organizację Patriotyczną Polską. Zmarł 2 maja 1899 r. w Chicago. W. Kruska, *Historia polska w Ameryce*, t. III, Milwaukee, Wis, 1908, s. 2; Ks. A. Bakanowski CR, *Moje wspomnienia 1840-1863-1913*, Lwów 1913; *Who's Who in Polish America...*, s. 30-31; B. Micewski, *Polonijna działalność Zmartwychwstańców...*, s. 424, 426-428, 430, 432, 436, 438, 440, 442-443; J. Mrówczyński, *Barzyński Michał Wincenty*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, t. 1: A-E, Toruń 2003, s. 156; B. Micewski, *Barzyński Michał Wincenty*, „Encyklopedia Katolicka” 1976, 2, k. 93; B. Micewski CR, *Barzyński Wincenty Michał*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 1: A-J, Lublin 1994, s. 20-21.

²⁷ W. Kruska, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 39.

²⁸ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 48.

²⁹ Tamże, s. 46.

szych idei „Pielgrzyma” uznano za organ urzędowy tej organizacji i postanowiono go przenieść do Detroit³⁰.

Dnia 15 września 1874 r. wznowiono „Pielgrzyma” pod nazwą „Gazeta Polska Katolicka” (przeniesiona 15 kwietnia 1875 r. do Chicago)³¹. Gazeta ta (od 20 maja 1880 r. jej tytuł został zmieniony na „Gazeta Katolicka”) była „stałą bojowniczką i obronicielką zasad konserwatywnych i katolickich ludności polskiej w Ameryce”³². Przytaczając na swoich łamach *List pasterski IIIgo Walnego Soboru Katolickiego w Baltimorze*, redakcja zaznajamiała polskich czytelników z uwarunkowaniami społeczno-religijnymi gwarantującymi rodakom zaspokojenie ich potrzeb duszpasterskich³³. Charakteryzując „Gazetę Katolicką”, H. Nagiel napisał: „zasługuje ona na miano jednego z najważniejszych naszych tygodników – i jest wysoce cenioną. Grunt jest zawsze konserwatywny. [...] niechętnie bawi się ona w polemikę, [...] żywo interesuje się wszelkimi sprawami bieżącymi, którymi pulsuje nasze społeczeństwo. Wszystkie znajdują w niej oddźwięk”³⁴. Świadczy o tym m.in. publikacja odezwy abpa Zygmunta S. Felińskiego do duchowieństwa polskiego w Stanach Zjednoczonych, w którym apelował o pomoc: „w imię owej solidarności narodowej, co nie-spożyta siłą naszą stanowi, odzywam się dziś do Was tułacz do tułaczy, ukazując na jedną ze wspólnych potrzeb naszych, której co najrychlej zaradzić potrzeba, potrzebą zaś tą jest Dom Św. Kazimierza w Paryżu, dający przytułek naszym zgrzybiałym weteranom i osierociałym dziatkom naszych emigrantów”³⁵.

Równocześnie z „Pielgrzymem” 15 marca 1872 r. ukazał się pierwszy numer nowojorskiej „Swobody” pod egidą Zjednoczenia Polaków w Nowym Jorku³⁶. W poprzedzającym wydanie gazety prospekcie z 3 lutego 1872 r. zaznaczono, że nowe piśmo będzie organem Zjednoczenia Polaków (organizacji miejscowej, niemającej nic wspólnego z ówczesnymi organizacjami polsko-katolickimi o tej samej nazwie)³⁷. Po upadku „Echa” do roku 1880 w Nowym Jorku istniały cztery efemeryczne czasopiśma: „Gazeta Nowoyorska”, „Kurier Nowoyorski”, „Swoboda” oraz „Ogniwo”³⁸. Żadne z nich nie miało charakteru ściśle religijnego, choć umieszczano na ich łamach wiadomości dotyczące życia parafialnego Polonii amerykańskiej.

W Chicago poza „Gazetą Polską Katolicką” ton prasie polonijnej nadawała od 23 października 1873 r. „Gazeta Polska w Chicago” reprezentująca narodowy nurt

³⁰ M. Haiman, *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie...*, s. 30; A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 7.

³¹ B. Micewski, *Polonijna działalność Zmartwychwstańców...*, s. 427, 443.

³² H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 56; W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 42.

³³ *List pasterski IIIgo Walnego Soboru Katolickiego w Baltimorze*, „Gazeta Katolicka” Nr 18, 1 stycznia 1885, T. XIV; „Gazeta Katolicka” Nr 19, 8 stycznia 1885, T. XIV.

³⁴ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 58.

³⁵ *Odezwa Arcybiskupa Felińskiego do Duchowieństwa Polskiego w Stanach Zjednoczonych*, „Gazeta Katolicka” Nr 39, 28 maja 1885, T. XIV.

³⁶ A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 226.

³⁷ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 48-49; W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 40.

³⁸ A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 226.

ruchu polonijnego, redagowana przez Władysława Dyniewicza, jednego z najbardziej znanych wydawców polskich w Ameryce³⁹.

Należy zauważyć, że od 1870 r. ścięrały się wśród Polonii w USA dwa kierunki starające się jednaczyć Polaków amerykańskich: jedni dążyli do zintegrowania działań społeczno-politycznych wokół ośrodków kościelnych (parafii, towarzystw katolickich), inni starali się robić to przede wszystkim poprzez narodowe organizacje, uważając religię za zagadnienie ściśle osobiste⁴⁰. Wówczas – jak wskazuje ks. Roman Nir – Kościół nie był zwalczany, a jedynie „separowany” od życia narodowego. Od 1873 r. Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie usiłowało skupić Polaków wokół tej głównej, ponadlokalnej instytucji. Stąd w tym nurcie, z myślą o wiernych i duszpasterzach, ukazywało się wówczas w Stanach Zjednoczonych kilka polonijnych czasopism religijnych przeznaczonych głównie do formowania inteligencji katolickiej (podnosiły one wiedzę religijną świeckich i stanowiły pomoc dla księży w ich nauczaniu katechetycznym oraz homiletycznym)⁴¹.

Zmartwychwstańcy w swoim oddziaływaniu na rodaków – jak wskazywał Florian Stasik – mieli na uwadze przede wszystkim:

zachowanie religii, obyczajów i języka polskiego, kwestii zaś walki o wyzwolenie narodowe nie uwzględniali prawie wcale. Taka ich postawa dała powód do rozpoczęcia zacieklej walki z nimi zwolenników nurtu narodowego [...]. Na płaszczyźnie więc nie tyle wierzeń religijnych, ile stosunku reprezentowanego wobec sprawy narodowej przez organizacje emigracyjne, nastąpiło swoiste rozbitcie wychodźstwa polskiego⁴².

Odtąd walka o wpływy absorbowała siły skupione wokół stronnictwa religijno-patriotycznego (Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie) ze stronnictwem narodowo-liberalnym opartym na Związku Narodowym Polskim. W praktyce walka toczyła się wówczas między środowiskami kościelnymi, skupionymi w większości pod przewodnictwem Księży Zmartwychwstańców, a grupą działaczy świeckich skupioną w parafii św. Trójcy⁴³. Ponadto na konflikty o podłożu ideologicznym nakładała się rywalizacja w zakresie przodownictwa w zakładaniu osad polskich między Władysławem Dyniewiczem a zmartwychwstańcami⁴⁴, co ujawniało się w polemikach między „Gazetą Polską Katolicką” a „Gazetą Polską” w Chicago. Wspomi-

³⁹ A. Brożek, *Polonia amerykańska 1854-1939...*, s. 153; A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 227; W. Kruska, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 41.

⁴⁰ A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 25.

⁴¹ R. Nir, *Polonijne czasopisma religijne...*, k. 1138; A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 25.

⁴² F. Stasik, *Polska emigracja polityczna...*, s. 95-97.

⁴³ R. Nir, *Bibliografia selektywna Dziennika Chicagoskiego 1892-1895, 1898-1899, Select Bibliography Dziennik Chicagowski 1892-1895, 1898-1899*, [w:] *Yearbook Polish American Archives, Rocznik Archiwum Polonii*, Vol. II, Orchard Lake, Michigan-Częstochowa 2004, s. 367; A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 25.

⁴⁴ D. Kiper, *Przyjaciel Ludu” wobec prób zjednoczenia Polonii amerykańskiej w latach 1880-1881*, „Studia Polonijne” 2012, 33, s. 83.

nał o tym również Henryk Sienkiewicz w swoich listach z pobytu w Stanach Zjednoczonych:

Obie te gazety stoją na gruncie religijno-katolickim. Pierwsza z nich „Polsko-Katolicka”, redagowana jest przez księży, musi więc być taką jak jest; druga Dyniewiczowska, byłaby może inną, gdyby wydawcy nie chodziło o nie zrażanie sobie włościan i robotników z włościan złożonych. I Dyniewicz więc grywa na religijnym organie, z towarzyszeniem jednak pewnej liberalnej nuty. Zarzuca on przeciwnikom poświęcanie interesów ogólnych ultramontanizmowi, obalamucanie ludu, przezywa ich „Zmartwychwstańcami” lub „szajką Zmartwychwstańców”, zdrajcami i tym podobnie. Oczywiście Barzyńscy (wydawcy „Polsko-Katolickiej”) oddają mu pięknym za nadobne, w całej zaś sprawie po obu stronach większą zdaje się grać rolę ambicja, chęć wyniesienia się, ściągnięcia abonentów, a zatem i zysków, niż zamilowanie dobra ogólnego⁴⁵.

W te działania o charakterze ideowym, sympatyzując z nurtem niepodległościowym skupiającym się wokół Związku Narodowego Polskiego, poprzez propagowanie artykułów polemicznych dotyczących miejscowych walk między ugrupowaniami polonijnymi, wpisał się „Przyjaciół Ludu”⁴⁶. Pierwszy jego numer wyszedł 1 maja 1876 r. w Chicago. Na łamach tego czasopisma w każdą środę publikowano wiadomości polityczne z kraju i ze świata. W każdym numerze drukowano w odcinkach powieści lub nowele, umieszczano informacje o wydarzeniach polityczno-społecznych w Ameryce, a także o sprawach lokalnych w Milwaukee. Ponadto zamieszczano informacje z życia codziennego, związane m.in. z prowadzeniem domu, nabywaniem ziemi, nieruchomości, poradami gospodarskimi. Ostatnie strony wypełniały reklamy, które zapewniały stały dochód czasopismu. Ze względu jednak na brak środków utrzymania pismo zostało po 10 miesiącach przekształcone z miesięcznika w tygodnik i podjęło problematykę informacyjną. Dnia 9 maja 1879 r. redakcja „Przyjaciół Ludu” przeniosła się do Milwaukee, gdzie przy polskiej parafii św. Stanisława Kostki pozycja tygodnika znacznie się umocniła. Tam też zorganizowano pierwszy ośrodek wydawniczy⁴⁷.

Poza wspomnianymi wyżej tytułami ukazywały się jeszcze „Kurier Nowojorski” (1875-1878/79) oraz „Ogniw” (1879-1881)⁴⁸. Charakteryzując „Kuriera”, H. Sienkiewicz zauważył, iż „miał on swe lepsze chwile, gdy go jako jeszcze »Gazetę Nowojorską«, redagował Julian Horain. Potem trzymał się jako tako pod Kulikowskim, gdy jednak ten ostatni odebrał sobie życie, »Kurier« zaczął przechodzić z rąk do rąk

⁴⁵ H. Sienkiewicz, *Listy z podróży do Ameryki...*, s. 270; por. F. Stasik, *Polska emigracja polityczna...*, s. 137-139.

⁴⁶ D. Kiper, *Przyjaciół Ludu” wobec prób...*, s. 83; H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 62; H. Sienkiewicz, *Listy z podróży do Ameryki...*, s. 282.

⁴⁷ D. Kiper, *Przyjaciół Ludu” wobec prób...*, s. 81; H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 61-63.

⁴⁸ W. Kruska, *Historia polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. V, Milwaukee 1905, s. 2; A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 154.

pod opiekę ludzi albo pozbawionych wykształcenia, albo nie władających językiem. [...] przestał wychodzić dla braku prenumeratorów i z powodu zajęcia drukarni za długi⁴⁹.

Apel do Polaków w Ameryce w formie listu, wystosowany w 1880 r. przez Agatona Gillera na łamach „Gazety Polskiej w Chicago”, zainspirował grono działaczy niepodległościowych do powołania Związku Narodowego Polskiego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej⁵⁰. Jako instytucjonalne narzędzie uprawiania polityki Związku w 1881 r. zaczęła się w Nowym Jorku ukazywać „Zgoda”, której zadaniem było utrwalenie pozycji Związku wśród zbiorowości polonijnych. Z czasem pismo to stało się jednym z najbardziej opiniotwórczych organów prasowych polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych⁵¹.

Wraz ze wzrostem ilościowym prasy polonijnej rozpoczęło się jej różnicowanie: obok czasopism związanych z obydwooma nurtami ruchu polonijnego pojawiają się pisma o wyraźnie zarysowanym obliczu społeczno-politycznym, m.in. prasa socjalistyczna, a także czasopisma związane z określonymi zainteresowaniami: muzyką („Ziarno” – 1886), higieną („Lekarz Domowy” – Chicago, 111, 1886). Nowością były pisma satyryczne – „Osa”, Nowy Jork 1886; „Bocian” Buffalo, Nowy Jork 1889⁵².

Obok tygodników i miesięczników pojawiły się także dzienniki. W 1887 r. w Chicago Władysław Smulski vel Jakiński wraz z działaczami Związku Narodowego Franciszkiem H. Jabłońskim i Michałem J. Sadowskim oraz W. Dyniewiczem podjęli próbę wydawania dziennika o nazwie „Kurier Chicagoski”. Nie przetrwał on jednak roku 1887⁵³. Podobny skutek w Milwaukee przyniosła inicjatywa podjęta na przełomie lat 1887/88 przez spółkę z udziałem Michała Kruszki i F.H. Jabłońskiego założenia „Dziennika Polskiego”. Kolejne jednak przedsięwzięcie Michała Kruszki z roku 1888 odniosło już sukces. W czerwcu 1888 r. ukazał się pierwszy numer „Kuryera Polskiego”, pisma, które stało się jednym z najpopularniejszych dzienników polskich w Stanach Zjednoczonych. W odezwie do czytelników redakcja deklarowała⁵⁴:

„Kuryer” poświęcony głównie jest nowinom, mianowicie o Polakach i sprawach polskich, a chociaż i teraz może będziemy zmuszeni i w polemice udział wziąć, to jednak starać się będziemy wyrażać zdanie nasze w jak najprzyzwoitszy sposób. Tak w polityce jak i w innych sprawach, „Kuryer” będzie ... o ile możność ... niezależnym, i tylko w sprawach narodowych po stronie Polaków i w interesie tychże stawać będzie⁵⁵.

⁴⁹ H. Sienkiewicz, *Listy z podróży do Ameryki...*, s. 280-281.

⁵⁰ W. Kruszka, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 2-5.

⁵¹ D. Kiper, *Polsko-amerykańska „Zgoda” wobec postaw ugodowych w drugiej połowie XIX wieku*, [w:] *W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym. Istota i metodologia*, red. ks. S. Zych, B. Walicki, Lublin-Sokołów Małopolski 2015, s. 276; A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 231.

⁵² W. Kruszka, *Historia polska w Ameryce...*, t. V, s. 3-5; A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 154; A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 229.

⁵³ W. Kruszka, *Historia polska w Ameryce...*, t. V, s. 7.

⁵⁴ „Kuryer Polski” R. I, Nr I, 23 czerwca 1888.

⁵⁵ *Szanowni Rodacy!*, „Kuryer Polski” R. I, Nr I, 23 czerwca 1888; A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 230.

Pismo reprezentowało poważną siłę w miejscowym środowisku Milwaukee, gdzie oddziaływało na kierunki zaangażowania swych czytelników w publicznym życiu amerykańskim, sugerując – w zależności od potrzeb – poparcie na rzecz jednej lub drugiej partii amerykańskiej. Ponadto w 1886 r. w Winona, Minn. zaczęło wychodzić jedno z ciekawszych czasopism polonijnych – „Wiarus”⁵⁶, ukształtowane i redagowane przez Hieronima Derdowskiego, z osobą którego jeszcze przed powołaniem „Wiarusa” związane były „Gazeta Narodowa” oraz „Pielgrzym Polski” (Detroit, Mich, 1884, 1885)⁵⁷.

W 1887 r. pojawił się w Buffalo, Nowy Jork „Polak w Ameryce”, wychodzący początkowo dwa razy w tygodniu, a później jako dziennik. Jego wydawcą był ks. Jan Pitass⁵⁸, który w połowie marca 1887 r. kupił „Ojczyznę” i przemienił jej nazwę na „Polaka w Ameryce”. Redaktorami byli m.in. J.M. Sadowski, Stanisław Ślisz, Mieczysław Haiman. „Polak w Ameryce” jako pismo konserwatywne należało do najbardziej poczytnych gazet w środowisku polsko-amerykańskim⁵⁹.

W latach 1887-1888 zaczęło wychodzić w Toledo pismo, które również znalazło dużą grupę czytelników – „Ameryka”, powstałe z przekształcenia „Gwiazdy” (założonej w 1887 r.). Inicjatywa wydawnicza związana jest z osobą Antoniego A. Paryskiego vel Panka (1865-1935), który jako dziennikarz i wydawca skupił w swych rękach wiele wydawnictw prasowych⁶⁰.

„Gazeta Katolicka” była organem partii klerykalnej. Kiedy stała się własnością prywatną Władysława Smulskiego, zaistniała potrzeba obrony praw stronnictwa ka-

⁵⁶ A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 155.

⁵⁷ W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. V, s. 5.

⁵⁸ Urodził się 3 lipca 1844 r. w Piekarach Śląskich. Syn Mikołaja i Rozalii z d. Kuna. Uczył się w szkole miejscowej, a następnie w gimnazjum w Gliwicach i Raciborzu, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości w 1868 r. W latach 1868-1873 studiował teologię na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. W maju 1873 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Dnia 7 czerwca 1873 r. w Buffalo z rąk bpa S. P. Ryana przyjął święcenia kapłańskie. Tamże podjął się zorganizowania parafii dla ponad 80 rodzin polskich. W latach 1873-1874 wybudował dla nowo powstałej parafii św. Stanisława Bpa i Męczennika drewniany kościół oraz dwuklasową szkołę. W 1882 r. rozpoczął budowę nowego kościoła. W 1894 r. został dziekanem wszystkich polskich parafii w diecezji Buffalo. Uczestniczył w powołaniu w 1885 r. tygodnika „Ojczyzna”. Kontynuacją „Ojczyzny” od 1887 r. był „Polak w Ameryce”. W walce między dwoma nurtami polonijnymi skupionymi wokół Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego (ZPRK) i Związku Narodowego Polskiego (ZNP) zachowywał neutralność. Był jednym z współinicjatorów powołania do życia w latach 1889/90 w St. Paul (stan Minnesota) Unii Polskiej w Ameryce (kompromis między ZPRK i ZNP). Był przywódcą tej organizacji i wydawcą jej organu „Unia Polska”. Zmarł 11 listopada 1913 r. w Buffalo, pochowany został na cmentarzu św. Stanisława. A. Brożek, *Pitass (Pitas) Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXVI(1981), s. 584-585; W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. III, s. 7-12, 19, 20, 32, 57; J. Piekoszewski, *Światła i cienie asymilacji Polonii w Stanach Zjednoczonych*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1971, T. 6/7, s. 252; S. Włoszczewski, *Polonia amerykańska...*, s. 44-45, 166-167, 171, 173; A. Wąlaszek, *Kościół, etniczność, demokratyzacja...*, s. 26.

⁵⁹ W. Kruszką, *Historia polska w Ameryce...*, t. V, s. 4, 6; A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 156.

⁶⁰ A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 156; A.D. Jaroszyńska-Kirchmann, *The Polish Hearst. Ameryka-Echo and the Public Role of the Immigrant Press*, Urbana 2015.

tolickiego w nowej formie. To spowodowało zawiązanie się w 1887 r. Spółki Wydawnictwa Polskiego w Chicago. Chodziło o powołanie organów prasowych zdolnych do przeciwdziałania, a zarazem propagowania przez wydawnictwo dzieł katolickich. Zarządcą Spółki był ks. Wincenty Barzyński, ponadto do jej składu należeli: OO. Zmartwychwstańcy, ks. J. Radziejewski, Piotr Kiołbassa, W. Jędrzejek i inni. Odtąd zmartwychwstańcy bezpośrednio kierowali wydawaniem czasopism polonijnych. Sama spółka stała się macierzą wielu pism: „Wiary i Ojczyzny” (1887-1899), pierwszego organu Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego, polemicznego „Kropidła” (1887/88), które pod redakcją Ślisza stało się synonimem najbardziej wojowniczo nastawionych kół klerykalnych⁶¹, „Polaków w Chicago” (od 1890) i „Dziennika Chicagoskiego” (1890-1970)⁶².

„Wiara i Ojczyzna” była początkowo pismem ludowo-katolickim. Podpisywał je ks. Jan Radziejewski⁶³. Redakcja „Wiary i Ojczyzny” w projekcie do konstytucji spółki Tygodnika „Wiara i Ojczyzna” zadeklarowała, że celem spółki jest wydawanie pisma ludowego polskiego w Ameryce stosownie do ogłoszonego programu. Jednoznacznie wskazano, że akcjonariuszem spółki może być każdy Polak wyznania rzymsko-katolickiego, zostający w jedności ze swoją prawą władzą duchowną. Na uwagę zasługuje również zastrzeżenie wyrażone w punkcie IX, które brzmiało: „Ta spółka akcjonariuszy Tygodnika »Wiara i Ojczyzna«, dopóty ma pełne prawo istnienia, dopóki składać się będzie z pięciu księży katolickich, polskich, jako czynnych członków; w przeciwnym razie jej fundusze przechodzą na cele przez akcjonariuszy większością głosów oznaczone”. Co do zasad, „pismo ma być redagowane w stylu ludowym, na zasadach uznanych przez Kościół rzymskokatolicki”, zaś jego duch ma być „szczerze patriotyczny do całej przeszłości narodu polskiego”. Podobnie brzmiała

⁶¹ A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 231; A. Walaszek, *Kościół, etniczność, demokracyzacja...*, s. 25.

⁶² W. Kruska, *Historia polska w Ameryce...*, t. V, s. 8; B. Micewski, *Polonijna działalność Zmartwychwstańców...*, s. 427, 443.

⁶³ Urodził się 18 października 1844 r. w Kruczu k. Czarnkowa. Syn Piotra i Matyldy z d. Kurz. Uczył się w Ostrowie i Poznaniu. Po odbyciu studiów filozoficzno-teologicznych 22 maja 1869 r. w Rzymie przyjął święcenia kapłańskie. Posługę duszpasterską pełnił w rodzinnych stronach: jako kapelan w zakładzie ks. Jana Koźmiana w Poznaniu, od r. 1872 jako wikariusz w Bukowcu i od lutego 1873 r. jako wikariusz w Wieleniu. Jeszcze tego samego roku wyjechał do Lwowa, gdzie z powodu choroby krótko pracował jako nauczyciel domowy u Juliusza Bobowskiego. Następnie przez 6 lat przebywał w Paryżu. Dnia 15 lipca 1881 r. wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Początkowo pełnił posługę w parafii św. Stanisława Kostki, następnie w South Chicago, gdzie w 1883 r. założył parafię Niepokalanego Poczęcia NMP. Od 1884 r. pełnił obowiązki proboszcza w parafii św. Wojciecha. Od początku pobytu w Chicago działał w Zjednoczeniu Polskim Rzymsko-Katolickim (ZPRK). Należał do spółki, która w r. 1887 założyła pismo „Wiara i Ojczyzna”, po kilku miesiącach oficjalny organ ZPRK (od r. 1899 pod nazwą „Naród Polski”) i współpracował z tym pismem. Zmarł w nocy 23/24 listopada 1904 r. w Chicago. S. Zahajkiewicz, *Księża i parafie polskie...*, s. 38, 45, 53; *Who's Who in Polish America...*, s. 370; M. Haiman, *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie...*, s. 211-212; W. Kruska, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 41; H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce...*, s. 92-93.

deklaracja co do treści⁶⁴. Nadsyłane na łamy dziennika korespondencje były ciągle ponawianym wyzwaniem: „Jeżeli atoli skutecznie chcemy dla Ojczyzny działać, to winniśmy działać wszyscy razem, gromadnie wspólnie, a ku temu celowi potrzebną nam jest ścisła organizacya i to nie na zasadzie jakichś tam mrzonek wolnomyślnych (liberalnych); ale na zasadach katolicko-polskich, odpowiednich duchowi i naszym wzniosłym celom”⁶⁵. Ponieważ cel tego pisma – jak deklarowano – stanowiła oświata ludu polskiego w Ameryce, stąd w dziale religijno-moralnym podjęto próbę wyjaśnienia, czym jest oświata⁶⁶. W ten sposób za każdym razem próbowano tłumaczyć poszczególne kwestie, m.in. problem postępu⁶⁷. O charakterze pisma, jego przesłaniu świadczy treść sprawozdania z sejmku Zjednoczenia, gdzie redaktor właściwie wszystkie podejmowane przez delegatów działania sprowadził do wiary i oparł je na niej. W sprawnym procedowaniu redakcja również dostrzegła „palec Boży”, potwierdzając tym samym, że „ten digitus Dei” kierował wszystkimi krokami i sprawami sejmowymi⁶⁸.

Dnia 15 grudnia 1890 r. pojawił się „Dziennik Chicagoski” wydawany przez Spółkę Wydawnictwa Polskiego w Chicago (Zmartwychwstańców)⁶⁹. Dziennik ten zawsze wyrażał swą postawę jasno i wprost, bez zawilych zastrzeżeń, zajmował zdecydowane stanowisko, broniąc interesów Polonii i strzegąc katolickich zasad moralnych⁷⁰.

Dwa wspomniane wyżej kierunki działalności organizacji polonijnych oraz pisma przez nie wydawane z jednej strony były czynnikiem przeciwdziałającym asymilacji rodaków i ich rodzin, z drugiej zaś amerykańzowały swych czytelników, wprowadzając ich w atmosferę życia amerykańskiego oraz jego instytucji. Jakkol-

⁶⁴ *Projekt do konstytucji spółki akcyjnej Tygodnika „Wiara i Ojczyzna”*, „Wiara i Ojczyzna” Nr 1, 3 maja 1887, Rok I: „1) Kronika kościelna, wszystkie bieżące kwestie polityczne, przemysłowe, interesa emigracji polskiej, etc.; 2) Kronika rodzinna i dział wychowania młodzieży polskiej w Ameryce; 3) Dział religijno-moralny; 4) Zadanie towarzystw i organizacji polskich, stosownie do zasad ostatniego soboru baltimorskiego; 5) Sprawy odnoszące się do kapitału i pracy będą również przedmiotem pisma; 6) Korespondencje stosowne do zasad i przyjętego programu; 7) Odpowiedzi na zadawane pytania, stosownie do ducha pisma, od czasu do czasu umieszczone będą także ludowe powieści moralne”.

⁶⁵ „Wiara i Ojczyzna” Nr 4, 24 maja 1887, Rok I. Korespondencja wskazuje też na istnienie towarzystw polskich, „których konstytucje nie są oparte na podstawie katolickiej religii i nie uznają przepisów Kościoła”.

⁶⁶ (*Dział Religijno-Moralny*) *Oświata „Wiara i Ojczyzna”*, „Wiara i Ojczyzna” Nr 1, 3 maja 1887, Rok I.

⁶⁷ „Wiara i Ojczyzna” Nr 18, 30 sierpnia 1887, Rok I: „Różnica pomiędzy fałszywo-postępowym a prawdziwie postępowym jest tak wielka, jak przepaść nie do przebycia. Podczas gdy pierwszy jest człowiekiem bez wiary moralnych zasad, zepsutym, dla którego nie ma nic świętego, to drugi właśnie przez tę wiedzę, jaką nabył będzie umiał czczyć i szanować wszystkie przykazania i zasady, jakich nas Bóg i religia naucza, a miłość bliźniego wskazuje. O ile przeto strzec nam się należy pierwszych, o tyle naśladować drugich”.

⁶⁸ „Wiara i Ojczyzna” Nr 23, 4 października 1887, Rok I.

⁶⁹ A. Paczkowski, *Prasa polska na obczyźnie...*, s. 241. W opinii autora „organ klerykalnej prawicy, przez wiele lat bezpośrednio zależny od zmartwychwstańców”.

⁷⁰ R. Nir, *Bibliografia selektywna Dziennika Chicagoskiego...*, s. 367-369.

wiek różny był poziom materiałów zamieszczanych na łamach omawianych pism, niemniej obficie czerpały one z literatury krajowej, przypominały wszystkie rocznice narodowe, wskazywały czytelnikom wydarzenia dziejów minionych z lat sławy i chwały Rzeczypospolitej, walk o niepodległość, popularyzowały wybitnych rodaków. Były przekazicielami narodowej tradycji⁷¹.

W ten sposób opisał prasę polskojęzyczną W. Kruszka: „Charakter prasy polsko-amerykańskiej był, jest – i długo musi pozostać informacyjnym w jak najszerszym zakresie tego wyrazu. Gruntem jej poglądów (z nielicznymi wyjątkami) pozostanie zawsze duch religijny”⁷².

Bibliografia

- Babiński G., *Prasa polonijna w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, [w:] *Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz i T. Gromada, Wrocław 1988, s. 239-260
- Bakanowski A. CR, *Moje wspomnienia 1840-1863-1913*, Lwów 1913
- Brożek A., *Pitass (Pitas) Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVI, Kraków 1981, s. 584-585
- Brożek A., *Polonia amerykańska 1854-1939*, Warszawa 1977
- Brożek A., *Próby zjednoczenia Polonii amerykańskiej i ich ideologie*, [w:] *Polonia amerykańska. Przeszłość i współczesność*, red. H. Kubiak, E. Kusielewicz i T. Gromada, Wrocław 1988, s. 149-175
- Burzliwe lata Polonii amerykańskiej. Wspomnienia i listy misjonarzy jezuickich 1864-1913*, zebrał i oprac. L. Grzebień SJ, Kraków 1983
- Chojnacki W., *Czytelnictwo, piśmiennictwo i działalność wydawnicza polskiej grupy etnicznej w USA w latach 1870-1939*, „Przegląd Polonijny” 1980, z. 2, s. 115-123
- Dopierała K., *Matauszek (Matauszek, Mathaushek) Aleksander*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, t. 3: *K-O*, Toruń 2004, s. 262
- Dopierała K., *Orzeł Polski*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, t. 3: *K-O*, Toruń 2004, s. 484
- (*Dział Religijno-Moralny*) *Oświata*, „*Wiara i Ojczyzna*”, „*Wiara i Ojczyzna*” Nr 1, 3 maja 1887, Rok I
- Haiman M., *Gieryk (Goerick, Gerecke) Teodor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków 1948-1958, s. 446-447
- Haiman M., *Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce 1873-1948*, Chicago 1948
- Jaroszyńska-Kirchmann A.D., *The Polish Hearst. Ameryka-Echo and the Public Role of the Immigrant Press*, Urbana 2015
- Kiper D., *Polsko-amerykańska „Zgoda” wobec postaw ugodowych w drugiej połowie XIX wieku*, [w:] *W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym. Istota*

⁷¹ W. Chojnacki, *Czytelnictwo, piśmiennictwo i działalność...*, s. 116; A. Brożek, *Polonia amerykańska...*, s. 154.

⁷² W. Kruszka, *Historia polska w Ameryce...*, t. IV, s. 31.

- i metodologia*, red. ks. S. Zych, B. Walicki, Lublin-Sokołów Małopolski 2015, s. 271-290
- Kiper D., *Przyjaciel Ludu” wobec prób zjednoczenia Polonii amerykańskiej w latach 1880-1881*, „Studia Polonijne” 2012, 33, s. 79-90
- Kiper D., *Stan i potrzeby badań nad prasą Polonii amerykańskiej przełomu XIX i XX wieku*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2013, 5-6, s. 317-334
- Kruszka W., *Historia polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. III, Milwaukee 1905
- Kruszka W., *Historia polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. IV, Milwaukee 1905
- Kruszka W., *Historia polska w Ameryce. Początek, wzrost i rozwój dziejowy osad polskich w Północnej Ameryce (w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie)*, t. V, Milwaukee 1905
- „Kuryer Polski” R. I, Nr I, 23 czerwca 1888
- Leś B., *Kościół w procesie asymilacji Polonii amerykańskiej. Przemiany funkcji polonijnych instytucji i organizacji religijnych w środowisku Polonii chicagowskiej*, Wrocław 1981
- List pasterski IIIgo Walnego Soboru Katolickiego w Baltimorze*, „Gazeta Katolicka” Nr 18, 1 stycznia 1885, T. XIV
- Micewski B., *Barzyński Michał Wincenty*, „Encyklopedia Katolicka” 1976, 2, kol. 93
- Micewski B. CR, *Barzyński Wincenty Michał*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 1: A-J, Lublin 1994, s. 20-21
- Micewski B. CR, *Polonijna działalność Zmartwychwstańców*, [w:] *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*, red. ks. J. Bakalarz i in., Lublin 1982, s. 403-452
- Mrówczyński J., *Barzyński Michał Wincenty*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, t. 1: A-E, Toruń 2003, s. 156
- Nagiel H., *Dziennikarstwo polskie w Ameryce i jego 30-letnie dzieje*, Chicago 1894
- Nir R., *Bibliografia selektywna Dziennika Chicagoskiego 1892-1895, 1898-1899, Select Bibliography Dziennik Chicagowski 1892-1895, 1898-1899*, [w:] *Yearbook Polish American Archives, Rocznik Archiwum Polonii*, Vol. II, Orchard Lake, Michigan-Częstochowa 2004, s. 367-409
- Nir R., *Polonijne czasopisma religijne*, „Encyklopedia Katolicka” 2011, 15, kol. 1138-1140
- Odezwa Arcybiskupa Felińskiego do Duchowieństwa Polskiego w Stanach Zjednoczonych*, „Gazeta Katolicka” Nr 39, 28 maja 1885, T. XIV
- Paczkowski A., *Prasa polonijna w latach 1870-1939. Zarys problematyki*, Warszawa 1977
- Paczkowski A., *Prasa polska na obczyźnie (1870-1892)*, [w:] *Prasa polska w latach 1864-1918*, red. J. Łojek, Warszawa 1976, s. 215-236
- Piekoszewski J., *Światła i cienie asymilacji Polonii w Stanach Zjednoczonych*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1971, T. 6/7, s. 249-256
- Projekt do konstytucji spółki akcyjnej Tygodnika „Wiara i Ojczyzna”*, „Wiara i Ojczyzna” Nr 1, 3 maja 1887, Rok I
- Sienkiewicz H., *Listy z podróży do Ameryki*, t. 2, Warszawa 1950
- Skrzypek J., *Początki czasopiśmiennictwa polskiego w Stanach Zjednoczonych (1841-1884)*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1960, t. 1, s. 155-186
- Stasik F., *Polska emigracja polityczna w Stanach Zjednoczonych Ameryki 1831-1864*, Warszawa 1973
- Szanowni Rodacy!*, „Kuryer Polski” R. I, Nr I, 23 czerwca 1888

- Szymański J., „Orzeł Polski”, „Encyklopedia Katolicka” 2010, 14, kol. 874-875
- Walaszek A., *Kościół, etniczność, demokratyzacja – parafie polonijne w USA (1854-1930)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” 2015, z. 1 (155), s. 5-66
- Who's Who in Polish America*, red. F. Bolek, New York 1943
- „Wiara i Ojczyzna” Nr 4, 24 maja 1887, Rok I
- „Wiara i Ojczyzna” Nr 18, 30 sierpnia 1887, Rok I
- „Wiara i Ojczyzna” Nr 23, 4 października 1887, Rok I
- Włoszczewski S., *Polonia amerykańska. Szkice historyczne i socjologiczne. Wstęp: Mieczysław Fudali*, Warszawa 1971
- Zahajkiewicz S., *Księża i parafie polskie w Stanach Zjednoczonych Pół. Am.*, Chicago 1897

Summary

The beginnings of Polish Catholic press in the United States (until 1890)

The article is a contribution to research on the beginnings of the Polish Catholic press in the United States (until 1890). At that time, two conflicting trends existed that connected Poland and the Polish nation with the Church. Since 1873, Polish Roman Catholic Union tried to unite Poles around a main idea, i.e. religion. Therefore, a few Polish religious magazines were published then for the sake of the faithful and priests, e.g. *Pielgrzym*, *Gazeta Polska Katolicka*, *Gazeta Katolicka*, *Wiara i Ojczyzna*. Their function was to maintain the religious, national and language bonds. On the one hand, those magazines counter-acted the assimilation of Poles and their families, on the other hand, they americanized their readers introducing the atmosphere of American life and its institutions. The quality of the published material varied, nevertheless they followed national literature, reminded about national anniversaries, presented the readers past events of fame and glory in the Polish history, fight for independence and promoted outstanding Poles. They conveyed faith and national tradition.

